

2023, 12 (1), 320-350 | Araştırma Makalesi

Ebüzziyâ Tevfik Bey ve Matbaa-i Ebüzziyâ'da Basılan Kûfi Yazı Başlıklı Eserler

Erdem GÖKTEPE¹

Öz

Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Bey, Osmanlı İmparatorluğunun son yarım asrında özellikle basın ve yayıncılık alanında birçok eser vermiş devrin önemli isimlerindendir. Avrupa'da basın alanındaki yenilikleri ve gelişmeleri yakından takip ederek İstanbul'da kurduğu Matbaa-i Ebüzziyâ'da yurtdışından getirdiği baskı malzemelerini ve klişeleri yine kendi ürettiği malzemelerle birlikte kullanmış ve böylelikle Osmanlı basın tarihinde birçok ilkleri yayın hayatına katmıştır.

Tevfik Beyin kurduğu Matbaa-i Ebüzziyâ, dönemin otomatik makinelerle çalışan ilk Türk matbaası özelliğini taşımaktadır. Matbaa-i Ebüzziyâ'da Türkçe'nin yanında ayrıca Fransızca başta olmak üzere batı dillerinde de türlü kitap, gazete, evrak, fatura, zarf, etiket, form, kartvizit, kartpostallar ve çeşitli evrak basımı yapılmıştır.

Osmanlı Devletinde batı tekniğiyle güzel ve temiz baskı yapma işini kendi matbaasında geliştiren Ebüzziyâ Tevfik Bey yayınladığı eserlerle, Almanya'da 1889'dan beri düzenlenen milletlerarası sanat baskıları (edition de lux) yarışmalarına katılmış ve bu yarışmalarda her yıl birkaç eseri dereceye girmiştir. Tevfik Beyin yarışmalara katıldığı eserleri "Internationale Graphische MusterAustausch" adlı yıllığa alınmıştır. Ebüzziyâ Tevfik Beyin yayıncılık alanındaki başarısından dolayı kendisine Fransa Devleti tarafından da kültür hizmeti liyakat madalyası verilmiştir.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, Osmanlı basın tarihinde de kûfi yazıyı kullanarak yaptığı çalışmalarla, son üç asır kadar bir süre Osmanlı tarihinde kullanım pratiği durmuş olan kûfi yazıyı yeniden canlandırmış ve bu yazının basın alanından mimariye, halı dokumadan çeşitli tüketim ürünlerine varan geniş bir yelpazede uygulamasını yaparak kûfi yazının kullanımının yeniden canlanmasına öncülük etmiştir. Avrupadan getirdiği klişeleri, yapmakta hünerli olduğu tezhip sanatındaki girift süslemeler ve kûfi yazıyı bir arada kullanarak kendine has bir üslub ile yorumlayan Ebüzziyâ Tevfik Bey, daha önce başka bir yerde görülmeyen kûfi yazılı kapak tasarımlarını bastırduğu eserlerle sergilemiştir. Bu çalışmada Ebüzziyâ Tevfik Beyin biyografisine ve Matbaa-i Ebüzziyâ'da ürettiği kûfi yazı başlıklı kitap, mecmua, yıllık ve kart tasarımı gibi eserlerin kûfi yazı tasarımlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Matbaa-i Ebüzziyâ, Kûfi, Kûfi Yazı, Basın, Tezhip, Osmanlı Basını, Arabesk, Hat Sanatı

Göktepe, E. (2023). Ebüzziyâ Tevfik Bey ve Matbaa-i Ebüzziyâ'da Basılan Kûfi Yazı Başlıklı Eserler . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , 12 (1) , 320-350 . <https://doi.org/10.15869/itobiad.1232192>

Geliş Tarihi	10.01.2023
Kabul Tarihi	11.03.2023
Yayın Tarihi	26.03.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Öğretim Görevlisi, İstanbul Şehir Üniversitesi, Türkiye, erdemgoktepe@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7526-9969

2023, 12 (1), 320-350 | Research Article

Ebüzziyâ Tevfik Bey and Works with Kufic Titles Published in Matbaa-i Ebüzziyâ

Erdem GÖKTEPE ¹

Abstract

Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Bey is one of the important names of the period, who produced many works especially in the field of press and publishing in the last half century of the Ottoman Empire. By following the innovations and developments in the field of press in Europe closely, he used the printing materials and clichés he brought from abroad together with the materials he produced in Matbaa-i Ebüzziyâ, which he established in Istanbul, and thus, he added many firsts in the history of the Ottoman press to his publishing life.

Matbaa-i Ebüzziyâ, founded by Tevfik Bey, is the first Turkish printing house working with automatic machines of the period. In Matbaa-i Ebüzziyâ, besides Turkish, various books, newspapers, documents, invoices, envelopes, labels, forms, business cards, postcards and various documents were printed in western languages, especially in French.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, who developed the business of making beautiful and clean printing with western technique in the Ottoman Empire in his own printing house, participated in the international edition de lux competitions held in Germany since 1889 with the works he published, and several of his works were ranked in these competitions every year. Tevfik Bey's works, which he participated in competitions, were included in the yearbook "Internationale Graphische MusterAustausch". Ebüzziyâ Tevfik Bey was awarded the Cultural Service Merit Medal by the French State for his success in publishing.

Ebüzziyâ Tevfik Bey revived the kûfic script, which had ceased to be used in the Ottoman history for the last three centuries, with his studies using the kûfic script in the history of the Ottoman press. led to the revival of its use. Ebüzziyâ Tevfik Bey, who interpreted the clichés he brought from Europe in a unique style by using the intricate ornaments in the art of illumination, which he was skilled at, and the kufic script, exhibited the cover designs with kufic writing, which were not seen anywhere else before, with his printed works. In this study, the biography of Ebüzziyâ Tevfik Bey and the kufic writing designs of works such as the book titled kufic script, magazine, yearbook and card design produced in Matbaa-i Ebüzziyâ are included.

Keywords: Matbaa-i Ebüzziyâ, Kufic, Kufic Script, Press, Illumination, Ottoman Press, Arabesque, Calligraphy

Göktepe, E. (2023). Ebüzziyâ Tevfik Bey and Works with Kufic Titles Published in Matbaa-i Ebüzziyâ . *Journal of the Human and Social Science Researches* , 12 (1) , 320-350 . <https://doi.org/10.15869/itobiad.1232192>

Date of Submission	10.01.2023
Date of Acceptance	11.03.2023
Date of Publication	26.03.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ RA, Istanbul Sehir University, Türkiye , erdemgoktepe@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7526-9969

Giriş

Kûfi yazı, İslamın ilk yıllarında özellikle Mushaf yazımında kullanılmıştır. İlk İslam devleti olan Emeviler zamanında İslam devletinin şehirlerinde imar faaliyetleri artmış böylelikle celi kûfi yazısı yeni toplumun sanat ürünü niteliğinde bir tezyini unsur olarak İslam mimarisinde ekseriyetle kullanılmaya başlamıştır (Zennun vd, 2002, s.344).

Kûfi yazı; İslam öncesi “El-Cezm” adıyla bilinen geometrik, dik ve köşeli karakterli yazıdan gelişerek İslam’ın ilk yüzyılında çeşitli bölgelerde farklı adlarla anılmış ve Küfe şehrinde geçirdiği gelişim evresiyle birlikte burada yazılan Mushaf’ların diğer bölgelere gönderilmesi sonucunda kûfi ismiyle ünlenmiştir (Serin, 2019, s.163).

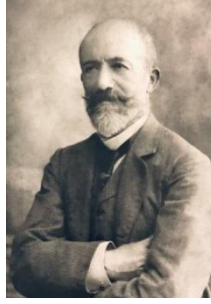
Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Bey, Osmanlı Devletinin son yarım asrında basın ve yayıncılık alanında oluşturduğu mecmua ve birçok basılı eserinde kûfi yazıyı kapak başlık yazısı olarak kullanmayı tercih etmiştir. Araştırmamızda Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Beyin kurduğu Matbaa-i Ebüzziyâ’da bastırılan eserlerdeki kûfi yazılı eser başlıkları incelenecektir. Buradaki kûfi yazılı başlıklar günümüze kadar kaynaklardan ulaşılabildiğimiz ve Tevfik Beyin yayınlarında kullandığı kûfi başlıklardır. Araştırmamıza konu olan eserlere kütüphaneler, arşivler, antikacılar ve çevrimiçi müzayede sitelerinin kataloglarından erişimle çalışmamıza dahil edilmiştir.

Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Bey (1849 – 1913)

Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Bey 10 Şubat 1849 tarihinde İstanbul’un Yerebatan semtinde doğmuştur. Osmanlı devletinin, batı ülkelerindeki siyasi, teknolojik ve ekonomik yenilikleri yakalamak amacıyla başlattığı Tanzimat, istibdat ve meşrutiyet gibi dönemlerini yaşamış, Osmanlı’nın son dönemdeki kıymetli bir sanat adamı, edebiyatçı, gazeteci, yayıncı ve basın mensubudur (Gündoğdu, 1982, s.14). Ataları 13. yüzyılda Horasan’dan Anadolu’ya göç ederek Konya’nın Koçhisar kazasına yerleşen Şerefli aşiretinden Hacı Hasanogulları ailesine kadar gitmektedir. Anne tarafından ise Şeyhülislam Ebussuud Efendiye dayanmaktadır (Şerifoğlu, 2020, s.27). Babası Hasan Kamil Efendi’nin, 1843 senesinde Maliye Sergi Kalemine tayin edilmesiyle birlikte Konya’dan İstanbul’a gelmiştir. Ailenin İstanbul’a yerleşmesinden altı sene sonra Ebüzziyâ Tevfik Bey 1849 senesinde Yerebatan’daki Toprak sokaktaki evinde doğmuştur (Gür. 1990, s.28).

Tevfik Bey, ilköğrenimine beş yaşında iken Sultanahmet’teki Cevri Kalfa Sıbyan Mektebinde gider. 13 Aralık 1857 de babasının vefatı üzere “peder-mande” adı verilen usul gereğince maliye sergi kaleminde stajyer olarak ilk memuriyetine başlamıştır. Böylelikle çocukluk yaşlarından itibaren çalışma hayatına başlamış olan Tevfik Beyin düzenli bir okul eğitimi olmamıştır fakat eğitim ve öğrenmedeki kavrayışıyla edebi, Fransızca, Almanca, Arapça ve Farsça gibi dilleri öğrenmiştir.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, ileriki yıllarda pekiştirdiği yazarlığının temelini, maliye nezaretindeki memuriyetinde tanıştığı Abdülhak Hamit, Namık Kemal, Şinasi ve daha birçok yazarlar, sanatkarlar vesilesiyle geliştirmiştir (Gür. 1990, s.30).

Resim 1. Ebüzziyâ Mehmed Tefvik Bey.

İlk yazısını 1864 senesinde Ruzname-i Ceride-i Havadis' te imzasız olarak yazan Tefvik Bey, Namık Kemal'in teşvikiyle Tasvir-i Efkâr gazetesinde imzasız yazılar yazmaya başlamıştır. 1866 senesinde amacı ülkeye meşrutiyeti getirmek olan "Yeni Osmanlılar" hareketine katılmış böylelikle artık sık sık Tasvir-i Efkâr matbaasında Namık Kemal, Ayetullah, Reşat ve Nuri Beyler gibi dönemin yazarları ile bir araya gelmeye başlamıştır.

1868 senesinde Mithat Paşa, Şurâ-yı Devlet Reisliğine getirilince, Ebüzziyâ Tefvik Beyinde aralarında bulunan birçok kabiliyetli kişiyi etrafında toplamıştır. Ebüzziyâ Tefvik Bey, böylelikle Şurâ-yı Devlet Reisliğine ikinci sınıf mülazım olarak atanır. Görevinde bulunduğu sürede, bürokrasiden bir çok önemli şahsiyetle tanışma imkanı bulur ve bir yandan da basın ile olan münasabetini geliştirmeye devam eder. Devrin önemli edebiyatçısı ve Tasvir-i Efkâr matbaasının sahibi olan Şinasi'nin 1871 yılında vefatı üzerine matbaası, Yeni Osmanlılar Cemiyetinin Başkanı olan Mustafa Fazıl Paşa tarafından satın alarak, cemiyetin amaçları doğrultusunda kullanılması kaydıyla Namık Kemal, Nuri, Reşat ve Ebüzziyâ Tefvik Bey'e bağışlar. Diğerleri matbaa üzerindeki haklarını Tefvik Bey'e devreder. Böylelikle Ebüzziyâ Tefvik Bey Tasvir-i Efkâr matbaasının tek sahibi olur (Kut. 2003, s.114).

1872 senesinde Şurâ-yı Devlet Reisliğindeki idareci kadronun değişmesiyle Ebüzziyâ Tefvik Beyin görevine son verilir. Bu gelişme Tefvik Beyin hayatında mesleki olarak önemli bir değişikliğe yol açar. Tefvik Bey bu tarihten sonra Sultanahmet'te kiraladığı bir pasajda matbaayı tekrar aktif hale getirir ve bütün mesaisini basın, yayın, matbaacılık ve edebiyat alanında kullanır.

"Ecel-i Kaza" adlı piyes eseri Tefvik Beyin, kendine ait matbaada bastığı ilk eserlerindedir (Şerifoğlu, 2020, s.28). Ebüzziyâ aynı sene Sirac isimli bir gazete çıkarmak ister fakat yönetim tarafında gazetenin ruhsat işlemleri henüz tamamlanmadığı için, Tefvik Bey Hadika isimli bir gazeteyi kiralayarak siyasi içerikli bir gazeteye dönüştürür. Cüzdan adlı mecmua, Ebüzziyâ'nın 1873 senesinde çıkardığı bir yayın olur. Fakat bu mecmua ilk sayısında toplatılarak kapatılır (Gündoğdu, 1982, s.15). Ebüzziyâ Tefvik Bey bir başka yayın organı neşri için başvuruda bulunduğu sırada Sirac ismine önceden gerekli izinleri almak için başvurduğu gazetenin ruhsat işlemleri tamamlanır. Bunun üzerine 15 Mart 1873 senesinde Sirac gazetesinin ilk sayısı yayınlanır. Ebüzziyâ'nın Günlük olarak bastırıldığı Sirac gazetesindeki hükümet karşıtı yayınları ve aynı dönemde yazar arkadaşları Namık Kemal ile Nuri Beyin sert yazıları ve meydana gelen bir takım güncel gelişmeler, yönetimde rahatsızlık oluşturur. Bu nedenle aralarında Namık Kemal, Ahmed Mithat, İsmail Hakkı, Nuri ve Tefvik Beylerin bulunduğu kişiler, 1873 Nisan

ayında tutuklanarak farklı bölgelere sürgün edilir. Ebüzziyâ Tevfik Bey ise 1873 ile 1876 yılları arasındaki sürgün hayatını Rodos adasında geçirir (Gür. 1990, s.34).

Tevfik Bey, 1873 ile 1876 seneleri arasında Rodos sürgününde bulunduğu süre içerisinde el sanatlarıyla meşgul olup ürün ortaya koyan mahpuslarla tanışır. Daha önceden tecrübeli olduğu el sanatlarındaki bilgi, beceri ve tecrübesini buradaki mahkûmlarla paylaşarak daha nitelikli ve kaliteli ürünler ortaya çıkarmalarını sağlar. Burada üretilen ürünler Ege, Akdeniz ve Kuzey Afrika kıyı kesimlerine gönderildikleri bölgelerde rağbet görmeye başlamış ve bu şekilde ticaret yoluyla mahkûmlar gelir sağlamıştır.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, “Yeni Osmanlılar Tarihi” isimli eserinde sürgün anılarından bahsederken mahkum arkadaşlarından ve birlikte ürettikleri ürünlerden de şu şekilde bahseder;

“Rodos'a ilk vardığımız günlerde, gerek adadan gerek başka yerlerden, zindanda yirmi üç prangalı hükümlü bulunmaktaydı. Bunlardan ikisi, İstanbul'dandı. Biri, Hasan Reis adında bir adam, öteki de Tevfik Efendi adında eski bir din adamıydı. Hasan Reis, Galatah bir gemiciydi. Rodos'a bizim gidişimizden bir hafta önce gönderilmişti. Ancak, onun gelmesiyle birlikte zindana da bir hareket gelmişti. Çünkü, Hasan Reis usta bir yontmacıydı. Ceviz ve benzeri ağaçlardan nalın, tütün kutusu gibi şeyler yapıyor, yanındakilere de bu sanatı öğretmeye çalışıyordu. Bir sabah zindancı Emin Çavuş yukarı çıkmış, yanıma gelip:

«Bunu siz efendime aşağıdan Hasan Çavuş gönderdi, kabul etmenizi rica ediyor,» demişti.

Önüme koyduğu şey bir gazete kâğıdına sarılmış, cevizden yapılmış, oldukça ustalık eseri bir tütün kutusuydu. Kutuyu elime alıp inceledim; bayağı ince bir işçiliği vardı. Evet, işçiliği vardı, emek verilmişti, ne var ki sanat açısından büyük bir incelik göstermiyordu.

«Çok memnun oldum Emin Çavuş; kendine selâmımı söyle, şunu da ver, tütün alıp içsin,» diyerek bir mecdiye verdim. Fakat, hediyeden duygulanmıştım, konu da beni sarmıştı. Bir saat sonra aşağıya indim ve Emin Çavuş'a, zindana girip giremeyeceğimi sordum.

Bu arada Hasan Reis'in sanatını yürüttüğü araç ve gereçlerine baktım. Tezgâh adına büyükçe bir ağaç kütüğü, biri ince, öteki kaim iki testere, bir keser, üç dört eğe ve törpü, kutuların içlerini oymaya yarayan âdi ve kaba birkaç oluklu kalem-bıçak... Bir de, sözüm ona, el mengenesi vardı, onunla da menteşe yerlerini yapıyordu.

Hasan Reis'e her şeyden önce bu âletlerin hepsini değiştirmesini tavsiye ettim; yerlerine nasıl şeylerin gerekli olduğunu da anlattım. Eğer, bu dediğim çeşitten araç ve gereçler Rodos'taki mağazalarda yoksa benim yapacağım resimlere göre bımlardan bazılarını bir demircinin ya da bıçakçının imâl edebileceğini bildirdim. Teker teker hepsinin ne kadar tutacağını hesapladım. Seksen kuruş, yâni dört mecdiye tutuyordu. Çıkarıp o dört mecdiyeyi Hasan Reis'e verdim. O gün. Hasan Reis, çarşıya gidip elli beş kuruşluk âlet alarak bizim daireye geldi. Yalnız bazılarım bulamadım, onları da kalan yirmi beş kuruşla ve vereceğim plan üzerine Bayram usta adlı bir ahriyana yaptıracağını söyledi..

Evet, Bayram Usta sıradan bir adam değildi, resimden de pek güzel anlıyordu. Derhal bir çelik çubuğu ocağa soktu, biraz sonra istediğimiz âletin taslağını meydana getirmişti bile. Ertesi günü bize, hem de birbirinden farklı üç çeşidini, hazırlayıp teslim edeceği hususunda söz verdi. İşte, onun hazırladığı bu araç ve gereçler sayesinde Rodos

zindanında birbirinden güzel ve her biri en az ikişer mecediyeye satılabilecek tütün ve sigara kutulan yapılmaya başlandı. Bu konuda okuyucuları şaşırtacak bir noktayı açıklamam sanırım ki yeter; Bu kutular ta Mısır'a, Kahire'ye ve İskenderiye'ye kadar gönderiliyor ve oralarda âdeti kapışılıyordu. Ben de o kutuların kapaklarına Arap üslûbunda resimler çizip isimler kazıyordum. Sonra, bunları ya kakma olarak gümüş tel ile işliyorlar, yahut da başka türde kabartmalar yapıyorlardı. Daha evvel, sadece tütün kutusuyla hamam nalınları yapılıyordu. Şimdi, sigara kutularının şekil ve boyları çok değişmişti. Bunlardan başka, yazıhane üstlerine konmaya ve duvarlara asmaya mahsus saat mahfazaları, bezik oyunu için marközler, oyun kâğıdı kutulan, eldiven mahfazaları gibi şeyler de yapmaya başlamıştık. Bunları İstilyanos adlı bir Rum komisyoncu İskenderiye'ye, Beyrut'a, Atina'ya yolluyor ve durmadan yeni yeni siparişler veriyordu. Onları karşılamakta bayağı güçlük çekiyorduk." (Ebüzziyâ, 1973, s.608-614).

Ebüzziyâ Tefvik Beyin yukarıda yazdığı paragraflarda belirttiğine göre, Rodos adasında sürgün iken ürettikleri yazılı ve desenli sanat değeri yüksek olan bu ürünler, satışa gönderildikleri yerlerde büyük ilgi görüyordu. Ebüzziyâ Tefvik Beyin sürgün sonrasında basın yayıncılık alanında geliştireceği ve devam ettireceği üslup üzerine yukarıdaki anlattıklarından şu sonuçlara ulaşılabilir:

Daha önce arabesk tezyinat ve kûfi yazı eğitimi nereden veya kimden aldığı bilgisine ulaşamadığımız Tefvik Bey, sürgün hayatında iken Mısır, Kahire ve İskenderiye bölgelerinde sıklıkla görülebilen kûfi üslubunu ve kendi stiliyle yorumladığı arabesk desenlerini, Arap müşteri kitlesinin beğenisini de dikkate alarak ilk olarak sürgün hayatında iken ürettikleri tütün kutuları ve bu gibi muhtelif eşyalar üzerinde uygulamış olabilir.

Tefvik Beyin bu eşyalar ve üzerinde oluşturduğu tasarımlar önemli derecede rağbet gördüğü için sürgünden sonraki yıllarında basın ve yayın hayatında kûfi yazıyı kendi tarzı ile uyguladığı girift süslemelerle harmanlayarak yaşamının sonuna kadar basın yayın alanından mimari tezyinata, mobilyalardan halı dokumacılığına kadar türlü eşyalar üzerinde uygulamaya devam etmiştir. Böylelikle yaşadığı devirde kûfi yazının üç asır aradan sonra tekrar yaygınlaşmasında öncülük etmiştir.

Ebüzziyâ Tefvik Beyin Rodosta yazılı olarak hazırladığı eserler ise şu şekildedir; Numûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye (1879), Muharrir dergisi (1876), Habibe ve Semahat-ı Aşk (1874) ve Üç Yüzlü Bir Karı (1877) (Gür. 1990, s.35). Tefvik Bey, sürgün yıllarındaki yazılarını kendi adıyla yayınlaması mümkün olmadığı için büyük oğlu Ziya'ya atıfla Ebüzziyâ (Ziyanın babası) mahlasını kullanmaya başlamıştır.

Tefvik Bey, 1876 senesinde Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra çıkartılan genel aflu İstanbul'a dönmüştür. Sürgün dönüşünde Sabah gazetesinde yayınlattığı bir ilan ile "Ebüzziyâ" künyesini ismine ekleyerek yayınlarında devamlı kullanacağını ilan etmiştir (Şerifoğlu, 2020, s.31).

Sultan II. Abdülhamid, şehzadeliği döneminde Namık Kemal'in takdimiyle tanınmış olduğu Ebüzziyâ Tefvik Beyi, tahta geçtikten sonra birkaç defa saraya davet etmiştir. II. Abdülhamid, aralarında Ziya paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Nuri Bey ve Ebüzziyâ Tefvik Beyin bulunduğu bir kadro ile "Cemiyet-i Mütercimîn" kurmak ister. Fakat cemiyetin ilk toplantısında oluşan itirazlar üzerine kurul dağılır ve toplantıların devamı

gelmez. Tevfik Bey bu dönemde Mithat Paşa'nın yönetiminde "Kanunu Esasi'nin çalışmalarında da bulunmuştur (Gündoğdu, 1982, s.16).

II. Abdülhamid'in kûfi yazıya ilgisi olduğu bilinmektedir. Sultan kendi imal ettiği ahşap mobilyalarına da sedef işçilikle kûfi yazılı imzasını hazırlattığı bilinmektedir. Sultan II. Abdülhamid, kendi adına yaptırdığı Yıldız Hamidiye Camii'nin Kuşak yazılarında da kûfi yazı olmasını tercih etmiştir. Buradaki kûfi yazılarda Ebüzziyâ Tevfik Bey tarafından yazılmıştır (Özkafa, 2023, s.227).

İstanbul'da bir süre kendi matbaası ve kendi dergisi Muharrir'in işleriyle meşgul olan Tevfik Bey, basım, yayın ve matbaa işleri için bir süre Viyana'ya gider. 1877 senesinin sekizinci ayında Bosna Vilayeti Mektupçuluğuna atanan Tevfik Bey, burada iken Bosna Vilayeti Salnamesi'nin 13. Sayısını taş baskı yerine tipografya baskı ile orjinal bir şekilde düzenler (Gür. 1990, s.37). Tevfik Bey, Bosna vilayetinin Avusturya tarafından geçici işgali üzerine İstanbul'a döner. 1879 senesinde Salname-i Ebüzziyâ adıyla ikinci ve Salname-i Kamerî adlı üçüncü özel almanâğını bastırır.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, İstanbul'dan uzakta kalmak zorunda olduğu dönemlerde Tasvir-i Efkâr matbaasını işletmese de matbaasını dağıtmamıştır. Ancak 1881 yılında Almanya'dan getirttiği iki yeni baskı makinesi ve gerekli malzemeleri ile Galata'da Arap Camii'nin yanındaki Mahkeme sokağı 10 numaradaki Ticaret Han'ında Matbaa-i Ebüzziyâ'yı kurmuştur (Şerifoğlu, 2020, s.31).

Matbaa-i Ebüzziyâ dönemin otomatik makinelerle çalışan ilk Türk matbaası özelliğini taşımaktadır. 1881 yılından 1900 yılında Konya'ya sürgün olarak gönderileceği zamana kadar Tevfik Bey, Matbaa-i Ebüzziyâ'yı aktif olarak işletmiştir. Bu dönemde kitabhane-i Meşahir, Kitabhane-i Ebüzziyâ, Rebi-i Ma'rifet, Nevsal-i Ma'rifet ve Takvimi Ebüzziyâ gibi seri eserlerini aktif olarak basmıştır. 1886 yılından itibaren ise "Kitâbhâne-i Ebüzziyâ" adı altında olmak üzere 110 farklı eser de yayımlanmıştır. Bu kitap serisi 36 sayfalık küçük hacimleri olması sebebiyle o dönem için yenilik olarak ortaya çıkmıştır (Gevheroğlu, 2017, s.29). Burada neşredilen eserler, basım ve mizanpaj açısından incelendiğinde dönemin Türk matbuatındaki diğer örneklerinden farkı açıkça görülmektedir (Gündoğdu, 1982, s.16).

Matbaa-i Ebüzziyâ'da basılan ilk eser, 13 Mayıs 1882 senesinde basılan Rebî-i Ma'rifet adlı yıllığın ikinci sayısı olmuştur. Önceleri Mihran matbaasında basımı yapılan Mecmûa-i Ebüzziyâ'nın basımı 21. Sayısından itibaren burada devam etmiştir. Mecmûa-i Ebüzziyâ, Osmanlı döneminde süreli olarak çıkartılan, içerik ve tasarımı bakımından her sayıda birlik ve standard oluşturan ilk mecmuadır. Mecmua-i Ebüzziyâ, döneminin baskısı en güzel mecmuası olması sebebiyle de hem edebiyat, hem basın tarihimiz için önemli bir kaynaktır. Sansürlü olduğu yıllar dışında toplam 31 sene yayınlanmış, 15 cilt ve 159 sayı halinde basılmıştır.

Matbaa-i Ebüzziyâ'da Türkçe'nin yanında ayrıca Fransızca başta olmak üzere batı dillerinde de türlü kitap, gazete, evrak, fatura, zarf, etiket, form, kartvizit, kartpostallar ve çeşitli evrak basımı yapılmıştır (Kut. 2003, s.114). Tevfik Bey, 1888 yılında Fasiküller halinde Lûgat-ı Ebüzziyâ başlıklı Türkçeden Türkçeye sözlüğünü basmaya başlamıştır. İlk olarak 25.000 kelime içerecek şekilde planlanan eserin iki cildi ancak tamamlanamamıştır fakat eser tam haliyle tamamlanıp basılamamıştır.

Güzel sanatların birçok alanında yeteneği olan ve estetik algısı yüksek olan Tevfik Bey, 1891 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından Mekteb-i Sanayi-i Nefise (İstanbul Güzel

Sanatlar Okulu) müdürlüğüne getirilir (Şerifoğlu, 2020, s.37). Fakat Mekteb'te eğitim vermeleri amacıyla Avrupa'dan bazı sanatkarları getirtmesi ve yenilikçi faaliyetler yapmak istemesi şüphe oluşturur. Hakkında iletilen jurnallerin de etkisiyle buradaki görevine 1892 yılının Aralık ayında son verilir ve Kütüphâne-i Umûmî nezaretine memur olarak gönderilir. Burada iki sene göreve devam ettikten sonra 1894 senesinde Şûra-yı Devlet Âzâlığına atanır (Gevheroğlu, 2017, s.29).

Ebüzziyâ Tefvik Bey, 1893 ve 1900 seneleri arasında devlet azalığındaki görevini devam ettirirken Servet, Malumat, Hazine-i Fünun, İrtika, Musavver, Fen ve Edeb gibi yayınlarda değişik konularda yazılar yazar. Tefvik Bey, bu dönemde her ne kadar siyasetten uzak durmaya çalışmış ise de on defa tutuklanır. Devam eden soruşturmaların etkisi ve aleyhinde verilen jurnallerin sonucunda, 10 Nisan 1900 tarihinde Galatasaray Lisesinde son sınıfını okumakta olan oğlu Talha'yla birlikte Konya'ya sürgüne gönderilir (Şerifoğlu, 2020, s.31).

Konya'da iken Konya Vilayet gazetesine imzasız yazılar yazan Tefvik Beyin eşi İffet hanımın dayısı, O dönemde Konya Valisi olan Avlonyalı Ferit Paşa'dır. Bu sayede sürgün yılları daha verimli geçmiştir. Burada geçirdiği sürede daha çok sanatsal çalışmalarda bulunur ve Arabesk süslemecilik ile hattatlığını ilerletir.

Anadolu Selçuklu dönemi halılarında arabesk tezyinat ve kûfi yazı ile oluşturulan süslemeler bulunmaktadır. Konya'da bulunduğu sürede halı dokumacılığına da ilgisini yönelten Tefvik Bey, maharetinin olduğu arabesk tezyinat ve kûfi yazı becerisini, unutulmuş Selçuklu halıcılığını tekrar hatırlatmak amacıyla kullanmak ister. Oğlu Talha ile birlikte halı tezgahı kurdurup Lâdik'ten çağırdığı halı ustalarının da yardımıyla, yazılarını kûfi olarak yazdığı ve arabesklerle süslediği ayet-i kerime, hadis-i şerif ve güzel sözlerle donatılmış halılar, seccâdeler ve duvar levhaları dokutturur. (Canelli, 1994, s.35). Ebüzziyâ Tefvik Beyin "Türki" denilen ve kendi icadı olan arabesk tarzda tezyinatla süslediği bu halılardan birine de "Es-Sultanu'l Mu'azzam El Gazi Abdülhamid hanu Sani Edam'Allahu Mülkehu", "Muazzam Sultan İkinci Abdülhamid Han, Allah mülkünü daim etsin" yazar ve Sultan II. Abdülhamid'e hediye olarak gönderir: Bu halılardan çok az örnek günümüze ulaşmıştır. Kûfi yazılı sanat eseri halılardan günümüze ulaşan birkaç örneği Dolmabahçe Sarayı Müzesi, Konya Mevlâna Müzesi ve özel koleksiyonlardadır (Şerifoğlu, 2020, s.39).

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkan genel aflla İstanbul'a dönen Ebüzziyâ Tefvik Bey, daha sonra İttihat ve Terakki fırkasına girmiş ve yapılan seçimler sonucunda 1908 yılı Kasım ayında Antalya mebusluğunu kazanmıştır (Gür. 1990, s.37). sürgün yıllarında kapalı olan matbaasındaki işe yarar malzemeleri alarak, Sultanahmette Divanyolu'nda bir binanın zemin katında matbaasını tekrar 1909 senesinde aktif hale getirir ve sürgün yılları boyunca yayımına son verdiği Mecmûa-i Ebüzziyâ'yı tekrar basmaya başlar (Kut. 2003, s.114).

Kendisi Konya'da iken ölen ve Yeni Osmanlılar'ın yakın dostu Fransız gazeteci "G. Giampietri'nin Le Courier d'Orient" adlı gazetesini Fransızca olarak neşretmeyi sürdürür. Bu arada Şinâsî'nin vârislerinden Tasvîr-i Efkâr mecmuasının imtiyazını satın alarak Yeni Tasvîr-i Efkâr adıyla mecmuayı Mayıs 1909 tarihinde tekrar çıkarmaya başlar. II. Meşrutiyetin ilanından sonraki yıllarda İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilâf fırkalarının kıyasıya mücadeleleri sırasında ilân edilen örfî idare günlerinde çıkarmakta olduğu gazete defalarca kapatılır. Tefvik Bey, her defasında isim değiştirerek gazetesini

yayımlamaya devam eder. Zaman zaman bu tutumundan dolayı tutuklanan Tevfik Beyin matbaası mühürlenir ve kendisi hapse gönderilir.

Tevfik Bey, Bâbiâli Baskını ile iktidara geçen yeni hükümetçe serbest bırakıldığının ertesi günü evine dönerken Kadıköy vapurunda vefat eder ve 27 Ocak 1913 tarihinde Bakırköy Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedilir (Ebüzziyâ, 1994, s.376). 1970'lerde mezarlığın bir kısmından yol geçirildiği için Ebüzziyâ ailesinin mezarları, taşları ile birlikte kayıp olmuştur (Şerifoğlu, 2020, s.45).

Ebüzziyâ Tevfik Beyin Sanat Yönü ve Türk Matbuatına Katkıları:

Ebüzziyâ Tevfik Bey, güzel sanatların birçok alanında hüneri ve kıvraklığı bulunan, estetik bakış açısı zamanının üzerinde olan bir kişiliktir. Babasının vefatı ile erken yaşlarında başlayan memuriyet ve çalışma hayatı ve oralarda oluşturduğu ilişkiler, yazarın ilgi, alakasını edebiyat ve yayıncılık hayatına doğru yönlendirmiştir. Okul yıllarında babasının vefatı üzerine çalışma hayatına erken başladığı için kapsamlı bir eğitim alamamış olsa da çalışma hayatında edindiği ilişkiler ve kendi gayretleri sonucunda birkaç dil öğrenebilmiş, güzel sanatların çeşitli alanlarında kabiliyet geliştirmiş, edebiyat alanında kalemını ustaca kullanabilecek seviyeye getirmiştir.

Yaşadığı sürede gerek görev amaçlı gerek kendi çabalarıyla birçok defa Avrupa'ya ve özellikle Fransa'ya yolu düşmüş, buralarda zamanın basın ve yayıncılık teknolojisi ile popüler dizgi ve yayıncılık akımlarından haberdar olma fırsatını edinmiştir. Avrupa'dan getirdiği baskı makineleri ve gereçleriyle Osmanlı ve Dünya yayıncılığında adından söz ettirecek önemli derecede, sayfa düzeni ve görsel tasarımı güzel olan çalışmalar ortaya koymuştur.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, Türk matbuatının gelişmesine teknolojik açıdan katkıda bulunmuş, matbaasında bastığı eserlerle batıdaki benzerlerinden ilham alarak onlardan daha iyi çalışmalar ortaya koymuştur. Renkli baskının yeni kullanılmaya başladığı devrede Tevfik Beyin hazırladığı ve görsel olarak niteliği yüksek olan eserlerine o dönemde batının matbaacılık merkezlerinden biri olan Leipzig'de yayınlanan "Dünya Matbaacılık Yıllığı"nın 9.cildinde yer verilmiştir (Fazlıoğlu, 2006, s.57). 1883 senesinde ilk defa nüfus yazımında kullanılacak olan kimlik kağıtlarının basımını da Ebüzziyâ Tevfik Bey gerçekleştirmiştir (Fazlıoğlu, 2006, s.60).

Gerek içerik gerekse baskı tekniği bakımından türünün önde gelen örneği durumundaki Rebiî Marifet adındaki, (Batı ' da "almanak"adı verilen) takvimli ansiklopedik yıllıkları ilk defa Ebüzziyâ yayımlamış ve bu türün ülkede tanınmasında öncülük etmiştir (Ebüzziyâ, 1994, s.376). Hayatı boyunca gerek görev gerekse kendi çabalarıyla Avrupa ülkelerine ziyarette bulunan Ebüzziyâ Tevfik Bey, oralardaki basım tekniklerini ve malzemelerini yakından takip etmiş, Avrupa'dan getirdiği klişelerle memlekette hazırladığı klişeleri birlikte kullanarak eserlerinde kendine has bir tasarım ve mizanpaj geliştirmiştir. Avrupa gezilerinden edindiği izlenimlerle Türkiye'de Batı tekniğiyle güzel ve temiz baskı yapma işini kendi matbaasında geliştiren Ebüzziyâ Tevfik Bey yayınladığı eserlerle, Almanya'da 1889'dan beri düzenlenen milletlerarası sanat baskıları (edition de lux) yarışmalarına katılmıştır. Bu yarışmalarda her yıl birkaç eseri dereceye girmiş ve bunlar Internationale Graphische MusterAustausch adlı yıllığa alınmıştır. Bu başarısından dolayı kendisine Fransa Devleti tarafından kültür hizmeti liyakat madalyası verilmiştir. Avrupadan getirdiği klişeler, yapmakta hünerli olduğu tezhip sanatındaki arabesk süslemeler ve kûfi yazıyı kendine has bir üslub ile yorumlama becerisi olan

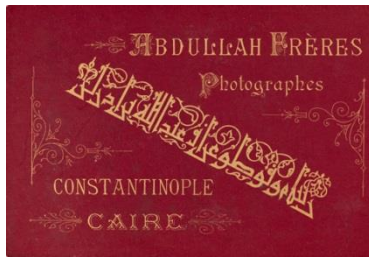
Ebüzziyâ Tevfik Bey, bunları birleştirerek kendine has ve başka bir yerde görülmemiş derecede farklı ve güzel yorumları bastığı eserlerde sergilemiştir.

Çalışmaları incelendiğinde, devrinde kûfi yazıda usta sayılan Ebüzziyâ Tevfik Bey, bu yazıda kendine has bir üslup geliştirmiştir. Ayrıca Kendisinin “Türki” olarak belirttiği Arabesk süsleme de birçok başarılı çalışma yaparak kûfi yazı ve arabesk süsleme ile kendine has bir üslup ortaya koymuştur. (Fazlıoğlu, 2006, s.64). Ebüzziyâ Tevfik Bey kûfi yazıyı dekoratif bir şekilde yazarak Avrupa’da klişelerini hazırlatmış ve ilk defa kûfi yazıdan oluşturduğu kitap başlıkları ile matbuat basımını gerçekleştirmiştir. Çalışmalarında estetiğe çok önem veren Tevfik Bey, eserlerinde kûfi yazı ile uyum sergileyen geometrik desenler kullanmıştır. Tevfik Bey Avrupa’da meandr, grek, Türklere ise aşık yolu ve sapak olarak tanımlanan geometrik bezemeleri, 19. yüzyılda Avrupa’da kullanılan Art Nouveau tipi süslemeleri, Avrupa’da kullanılmış hazır kenar klişelerini, Türk islam ülkelerinde girift bezeme olarak bilinen ve motiflerin birbiri içine girmesi temeline dayanan arabesk tezyinatı, geometrik tığları ve Helenistik çağ mermer süslemelerinde kullanılan geometrik bordürleri eserlerindeki kenar süslemelerinde sıklıkla kullanmıştır (Gündoğdu, 1982, s.50, 51).

19. Yüzyıl sonu Türk matbuatında sıklıkla görülen süslemelerden de bahsetmek gerekmektedir. Bu dönemde metinlerde kırmızı veya siyah desenli cetvellerle çerçevelemeler kullanılmıştır. Konu başlıklarında, bölüm aralarında ve iç kapak süslemelerinde geometrik bordürlerin yanı sıra stilize edilmiş lale, karanfil, kıvrıklal, sarmaşık, asma, yonca, maydonoz, defne, kenger (yabani enginar) yaprakları ve meyveler gibi bitki motifler uygulanmıştır.

Ebüzziyâ’nın eserlerinde dönemin Osmanlı matbuatında görülen süslemelerden farklı olarak, yılan, ejder, kuğu, efsanevi hayvan figürleri, melek başı tasvirleri ve gravür olarak çalışılmış küçük tanrı ve tanrıça resimleri yukarıda bahsini ettiğimiz diğer süslemelerle uyum içinde kaynaştırılarak kullanılmıştır (Gündoğdu, 1982, s.51). Ebüzziyâ Tevfik Bey, ayrıca renkli sayfa basımını da uygulamıştır. Bu suretle siyah ve gri tonlarındaki yazı ve süslemeler, renkli zemin üzerinde daha farklı ve belirgin formlarda ortaya konmuştur (Gündoğdu, 1982, s.51).

Saray Fotoğrafçılarından Abdullah Biraderler'den Kevork Abdullah'la yakın dost olan Ebüzziyâ Tevfik, Biraderler'e ait fotoğraf kartları düzenlemiş, onlar için kûfi yazı ile özel tasarım hazırlamış ayrıca kûfi tasarımlı kartvizitlerini de kendi matbaasında bastırmıştır. (Özendes, 1998, s.183).

Resim 2 . Kûfi yazıları, tasarımı ve basımı Matbaa-i Ebüzziyâ'da yaptırılan Abdullah Biraderlere ait fotoğraf kartı.

Asıl adları Viçen Abdullah, Hovsep Abdullah ve Kevork Abdullah olan üç kardeşin kurduğu fotoğraf stüdyosudur. Kart üzerindeki kûfi yazıda “Resim ve Fotoğraf Abdullah

Braderler” yazılıdır. Bordo ve Beyaz zeminlere ayrı ayrı hazırlanan yazının çevresi, rumi motifler, stilize edilmiş yapraklar, arabesk motifler ve desenlerle tezyin edilmiştir (Özandes, 1998, s.218-221). Kart tasarımı kahire Mısır, Pera İstanbul ve İstanbul Kahire olmak üzere üç fakrlı düzenleme ile basılmıştır. Buradaki yazı tasarımının, tezyini ve nebati motifli kûfi yazıdan geliştirilerek dekoratif bir forma getirildiği ve yazı tasarımının süslemelerle desteklendiği anlaşılmaktadır. Kûfi yazılar ve tasarım, burada kullanılan latin harfler ve Avrupa’dan getirildiği anlaşılan çizgisel natüralist desen klişeleri ile bir arada kullanılarak şık bir tasarımın ortaya çıkartıldığı görülmektedir.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, Osmanlı Portre ve aile fotoğrafçılığının öncülerinden olan Ermeni asıllı Karakaşyan Braderlerin fotoğraf kartlarında kûfi yazılı tasarımı ve basımını gerçekleştirmiştir.

Resim 3. Ebüzziyâ Tevfik Beyin hazırladığı Karakaşyan braderlere ait fotoğraf stüdyosunun kûfi yazılı kart tasarımı

Karakaşyan Braderlerin fotoğraf stüdyosu, 1870 li yıllarda Sultan Abdülaziz döneminde açılmıştır. Stüdyo, Beyoğlunda Tünel meydanını Galata kulesine bağlayan ve adı Tekke caddesi olarak geçen cede üzerinde 677 numarada açılmıştır. Karakaşyan kardeşlerin stüdyosunda fotoğraf çekiminin yanı sıra fotoğrafçılık malzemeleri de satılmaktaydı (Öztunçay, 2004, s.319).

Karakaş Braderlere ait olan yukarıdaki kart tasarımındaki kûfi yazıdaki harfler ve sonundaki braderler kelimesi, Ebüzziyâ Tevfik Beyin tasarladığı Abdullah braderlerin kart tasarımındakilerle aynı olmasını referans alarak, Karakaş braderlerin kart tasarımındaki kûfi yazıların, Ebüzziyâ Tevfik Beyin tasarımı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Muhtemeldir ki kart tasarımının tamamı Ebüzziyâ Tevfik Beyin tasarımıdır. Buradaki kûfi harfler, Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesinde bulunan kûfi harflerle benzerlik göstermektedir. Çoban Mustafa Paşa Külliyesindeki kûfi yazılar ve tezyinat ise Mısır ve bölgesindeki Fatımi ve Memlük sanatında sıklıkla kullanılan çalışmalardandır.

Tarihsel kaynaklar incelendiğinde de Osmanlı devletinin son yarım asrında kûfi yazının yeniden canlanmasında Ermeni asıllı ressam Krikor Köçeoğlu ve Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Beyin etkilerinin çok önemli olduğunu görmekteyiz. Özellikle Osmanlı matbuatı alanında Ebüzziyâ Tevfik Bey, bugüne kadar ulaşabildiğimiz ve elimizdeki kaynaklara göre bu yazıyı ilk uygulayan kişi olabileceği açısından ayrı bir önem taşır. Ebüzziyâ

Tevfik Beyin kurduğu Matbaa-i Ebüzziyâ' da da, birçok kûfi yazı başlıklı eser yayınlanmıştır.

Matbaa-i Ebüzziyâ' da Basılan Kûfi Yazı Başlıklı Eserler

Mecmua-i Ebüzziyâ (1880)

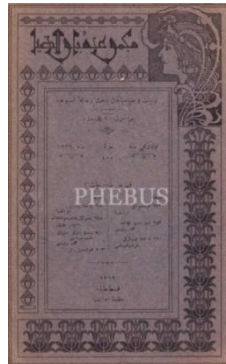
Resim 4. Mecmua-i Ebüzziyâ 27. sayı kapak başlık yazısı.

Resim 5. Mecmua-i Ebüzziyâ 27. sayı kapak tasarımı

Resim 6. Mecmua-i Ebüzziyâ 100. sayı kapak başlık yazısı

Resim 7. Mecmua-i Ebüzziyâ 100. sayı kapak tasarımı.

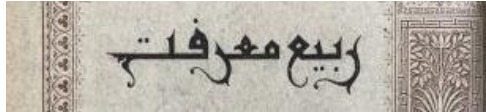
İlk basımı 2 Ağustos 1880 senesinde Mihan matbaasında gerçekleşen mecmua, Türk matbuat yayıncılığında baskı ve görsel kalite bakımından ilkleri kazandıran bir yayındır. Haftada bir olarak basılan edebi mecmua, 1882 senesi Haziran ayından itibaren Tefik Beyin kurduğu Matbaa-i Ebüzziyâ'da bastırılmaya devam etmiştir. Mecmuanın otuz iki senelik yayın dönemi boyunca çeşitli nedenlerden dolayı sekiz defa yayın hayatına ara verilmiştir. Yayınuna estetik bir değer kazandırmanın maddi kazanç sağlamaktan daha önemli olduğunu düşünen Tefik Bey, bu yayınında özellikle her sayı için aynı standartları sağlamak amacıyla görsel kaliteye ehemmiyet vermiştir. Eser otuz iki senelik sürede on beş cilt ve toplamda yüz elli dokuz sayı çıkarılmıştır. Mecmuanın kapak başlığında kûfi yazıyı kullanmıştır (Kahraman, 2003, s.269).

Tefik Bey, bu eserin kapağında Avrupa'dan getirdiği hazır bordür klişeleri ve Art Nouveau sanat akımında kullanılan hazır temalardan kullanmış ve standard olarak mecmuanın her sayısına uygulamıştır (Alim Gür s.51).

Ebüzziyâ Tefik Beyin Mecmuanın yayın süresi boyunca iki farklı şekilde kûfi kapak başlığı yazısı yazdığı görülmektedir. İki başlık yazısında da harfler kapaktaki çerçeve ve diğer temalara uyum sağlar nitelikte ince olarak ve kendine has özel bir forma getirilerek tasarlanmıştır. Kapak başlıklarında yazdığı Kûfi yazıyı da, memlekete Avrupa'dan getirerek kullandığı tasarım öğelerine uygun olacak şekilde ince formlarda yazmış ve her harf için ayrı ayrı çalışarak kendine has yeni bir karakter kazandırmıştır.

Mecmuanın hicri 1315 tarihli kapağının başlığındaki kûfi yazı ince formlarda yazılmış, yazının altından ise süsleme olarak rumi desenler dolaşmaktadır. Eserin 1329 tarihli kapak başlığında ise Vav harflerinin uç kısımlarının diğer harflerin altından, üzerinden ve arasında geçtikleri görünür.

Rebii Mağrifet (1880)

Resim 8. 1884 basımlı Rebii Mağrifet kitabının kapak yazısı

Resim 9. 1884 basımlı Rebii Mağrifet kitabının kapağı

Resim 10. 1886 basımlı Rebi Mağrifet kitabının kapak yazısı.

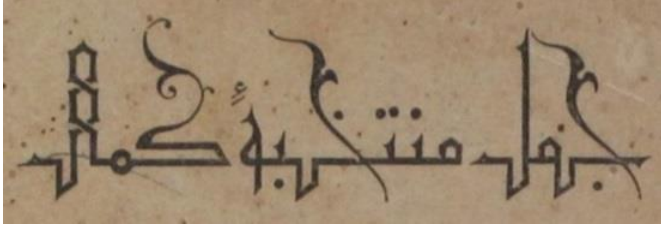

Resim 11. 1884 basımlı Rebi Mağrifet kitabının kapağı.

Eserin ilk baskısı 1880 senesinde mihran matbaasında basılmıştır. 1882 senesinden itibaren Matbaa-i Ebüzziyâ' da bastırılan eser, Ebüzziyâ Tevfik Bey tarafından yirmi sene boyunca her sene çıkartılarak süreklilik kazandırılmış ve devrinin önemli bir takvim serisidir. Yirmi senelik basım tarihinde eser üzerindeki kapak tasarımı ve kûfi yazının bir defa değiştiğini görüyoruz. Eserin 1884 senesine ait basımında bulunan kûfi yazı, nebati motifli kûfi harflerle yazılmış iken, 1886 senesi basımında kullanılan kûfi yazının, tezyini kûfi harflerden yazıldığı görülmektedir. İlk iki resimde takvimin kapak başlığında ilk görülen kûfi yazı çeşidi ile karşılaşıyoruz. Tevfik Beyin eser için ilk yaptığı kûfi yazı tasarımında, kavisli, kalından inceye doğru seyreden kıvrımlar, yazının dağılımını destekleyen düzlükler, ilave sivri çıkıntılar, "Ra, Ayn ve Te" harflerinin uç kısımlarında rumi motifleri ve ilave yaprak dallarının varlığı görülmektedir. Ayrıca başlık yazısının zemini tek renkte ve herhangi bir tezyinat görünmemektedir.

Eser için ikinci defa yapılmış olan kûfi yazı istifinde ise harflerdeki rumi bitişler terk edilerek daha düz bitirilmiş, dikey eksenle kenar çizgisi olan harflerde süreklilik arz eden otuz derece eğim verilmiş böylelikle harflerde süsleme unsurları azaltılmıştır. İkinci yazı tasarımında fark edilen önemli bir değişiklik ise başlık yazısının zemini tezyini olarak tasarlanmış olmasıdır.

Cümel-i Müntahabe-i Kemal Mecmuası (1882)

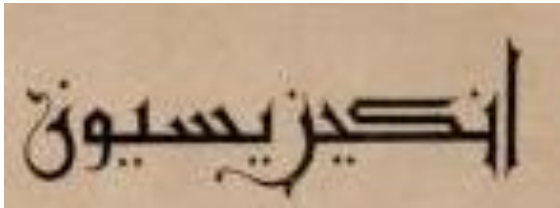
Resim 12. Cümel-i Müntahabe-i Kemal kitabının isim yazısı.

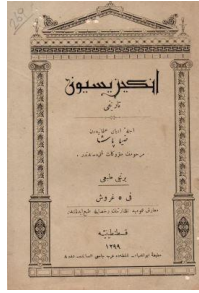
Resim 13. Cümel-i Müntahabe-i Kemal kitabının kapağı.

1882 senesinde Ebüzziyâ Tefvîk Beyin matbaasında basılan eserin kapak tasarımı ve kûfi yazı kompozisyonu, Ebüzziyâ Tefvîk Bey tarafından hazırlanmıştır. Eser haftalık olarak Matbaa-i Ebüzziyâ'da bastırılmıştır. Tefvîk Bey, bu kompozisyonunda kûfi yazıyı altı boş bir zemin üzerine ve oldukça ince bir form ile meydana getirmiştir. Yazıya yatay eksende bakıldığı zaman, düz çizgilerin hakim olduğu görülmekte, dikey eksende bakıldığı zaman ise "Cim", "Ha" ve "Kef" harflerinde nebati motifli kûfi yazı formu özelliklerindeki gibi uç kısımlarından kavisli ve kıvrık dal motifli çıktığı görülmektedir. Elif ve lam harfinde ise örgü sistemi kullanılmış olması nedeniyle bu eser başlığında kullanılan yazı özellikleri örgülü ve nebati motifli kûfi yazının biçim özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır.

Engizisyon Tarihi (1882)

Resim 14. Engizisyon kitabının kapak başlık yazısı

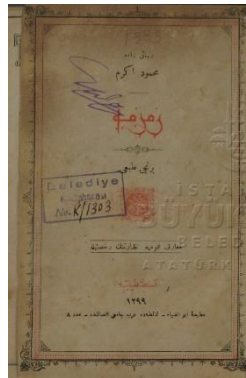
Resim 15. Engizisyon kitabının kapağı

1882 senesinde Matbaa-i Ebüzziyâ' da basılan eser, Ziya Paşa tarafından kaleme alınmıştır. Eserin kapak başlığı tasarımı ve kapak başlık yazısı muhtemeldir ki Ebüzziyâ Tefvik Bey tarafından tasarlanmıştır. Buradaki harfler uçlarındaki üçgen eklemelerle tezyini kûfi yazının temel estetik özelliklerini barındırırken, yazının genel görünümünde harf çizgilerinde yatay ekseninde bir uzunluk hakimdir. Kef, Ze ve Nun harfleri stilize edilerek yazının genel görünümünde dekoratif bir etki oluşmuştur. Kef harfi, düz kısımlarının uzatılmasıyla stilize edilmiştir. Ze harfinin başına ve sonuna uzun kıvrım eklenmiş ayrıca harfin kıvrımının ortasından sivrilerek incelen düz bir dal çıkartılarak stilize edilmiştir. Nun harfinin ise baş kısmına iki tarafa doğru yaprak ucu verilmiş, uç kısmı ise yukarıya doğru uzun ve incelen bir formda kıvrılmış ve son kısmında rumi motifi ile tamamlanmıştır.

Zemzeme (1882)

Resim 16. Zemzeme isimli eserin Kûfi harflerle tasarlanan kapak yazısı.

Resim 17. Zemzeme isimli eserin kapak birinci cildinin kapak tasarımı.

Recaizade Mahmut Ekrem tarafından üç cilt halinde yazılan şiir serisidir. Eserin birinci cildi 1882 senesinde Matbaa-i Ebuzziyâ'da bastırılmıştır. Eserin diğer ciltleri ise Matbaa-i İ.K. Tozliyan idare şirketinde bastırılmıştır. Eserin kapak başlığındaki kûfi yazı, siyah renkte, çerçevesiz ve boş bir fon üzerine yazılmıştır. Harfler genel görünümü itibariyle ince durmaktadır.

Yazıdaki ze harfinin ucu, mim harfinin hizasını geçerek bir sonraki ze harfinin kıvrım çizgisinin üzerine düşmektedir. Ze harflerinin kıvrımlarından ayrıca küçük ve sivri bir yaprak başı daha çıktığı görülmektedir. En sondaki he harfinde alt kısma doğru dik bir çizgi inmekte ve çizginin sonunda iki tarafa doğru sivriyen yaprak uçları görülmektedir.

Rehnüma-yı Sefayin (1883)

Resim 18. Rehnüma-yı Sefayin kitabının kapak yazısı

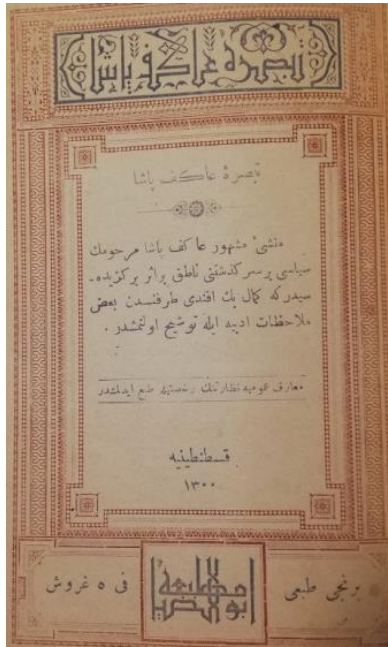
Resim 19. Rehnüma-yı Sefayin kitabının kapağı

Aksaraylı Mehmed Paşa tarafından yazılan eser, sefer halindeki Osmanlı gemileri için hazırlanmış, enlem ve boylam hesapları, pusula, dürbün, portolan kullanımı ve esaslarına yönelik bilgiler içeren, az bulunan kıymetli eserlerden biridir. 1883 senesinde Matbaa-i Ebuzziyâ'da, Tevfik Bey tarafından yapıldığı anlaşılan baskının kapak başlığı yazısındaki harflerinin tezmini kûfi yazıdan geliştirildiği anlaşılmaktadır. Yazıdaki he harfi, farklı görünümü ile dikkat çekmektedir. Diğer harfler, tezmini kûfi yazıda kullanılan harflerdenidir.

Tabsire-i Âkif Paşa (1883)

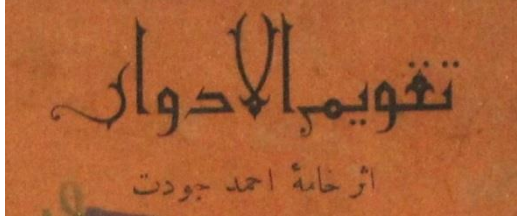
Resim 20. Tabsire-i Âkif Paşa kitabının kapak yazısı

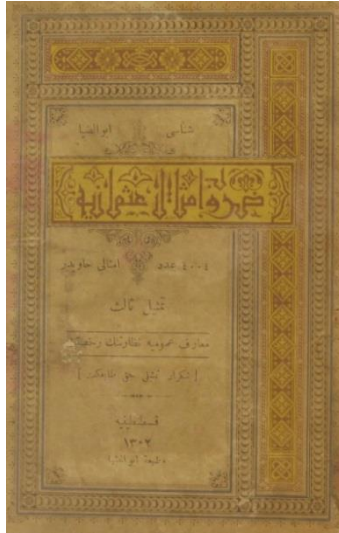
Resim 21. Tabsire-i Âkif Paşa kitabının kapağı

Ayıntabizâde Akif Paşa tarafından yazılan kitap, 1883 senesinde Matbaa-i Ebüzziyâ' da bastırılmıştır. Eserin kapak başlığı yazısında ve süslemelerinde Ebüzziyâ Tefvîk Beyin Mimar Sinan'ın mimarlığında yaptırılan Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii külliyesindeki ve özellikle minare giriş kapısının üstündeki levha da bulunan kûfi besmele'den esinlenerek eserin kapak başlığı yazısını hazırladığı anlaşılmaktadır.

Ebüzziyâ Tefvîk Bey, kapak başlığı yazısında pe harfinin elif ile olan birleşimi dışındaki diğer bütün harf birleşimlerinde külliye'deki besmelede bulunan anahtar birleşimini aynı şekilde buradaki çalışmasında da uygulamıştır. Eserde yazının etrafında bulunan süslemeler ve harflerin tasarımları, külliye'de bulunan kûfi yazı ve tasarımındaki görsellerden ilham alınarak büyük bir benzerlikle yapılmış olması sebebiyle dikkat çekmektedir.

Takvim'ül Edvâr (1883)*Resim 22. Takvim'ül Edvâr eseri kapak başlık yazısı.*

Eser, Ahmed Cevdet Paşa tarafından hazırlanmış ve Matbaa-i Ebüzziyâ'da bastırılmıştır. Tezyini kûfi harflerle yazılan eserin kapak başlık yazısı sade bir fon üzerine uygulanmıştır. Buradaki kullanılan harfler içerisinde özellikle "Lam-elif" harfinin ince, uzun, kıvrımlı ve kavisli formu dikkat çekmektedir. Harfin köşe noktalarına çok ince bir şekilde yaprak formunu andıran kıvrımlar eklenmiştir.

Durub-i Emsal-i Osmaniye (1884)*Resim 23. Durub-i Emsal-i Osmaniye kitabının kapak başlık yazısı**Resim 24. Durub-i Emsal-i Osmaniye kitabının kapağı*

İbrahim Şinasi tarafından yazılan ve 1884 senesinde Ebüzziyâ Tevfik Beyin matbaasında basılan eserin kûfi yazıları ve yazıdaki anahtara benzer harf birleşim formlarıyla yazı

etrafındaki süslemelerin, Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi minaresi giriş kapısının üzerinde bulunan besmele yazısından esinlenilmiş olması bakımından dikkat çekmektedir.

Yazının etrafında dekoratif amaçlı birçok şekil ve form görülmektedir. Yazıdaki Zı, Be, Şın, Lam, Mim ve Nun harflerinde anahtar benzeri görünümü olan kıvrımlar kullanılmıştır.

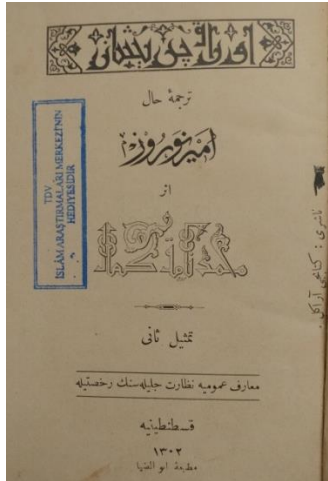
Evrak-ı Perişan (1885)

Resim 25. Evrak-ı Perişan kitabının iç kapak başlık yazısı.

Resim 26. Evrak-ı Perişan kitabının yazarının ismi. Kûfi yazı ile.

Resim 27. Evrak-ı Perişan kitabının iç kapağı

Görsel açıdan oldukça farklı harf süslemelerinin sergilendiği bu kıymetli eser hicri 1302 Miladi 1885 senesinde Ebüzziyâ Tevfik Beyin matbaasında basılmıştır. Eserin yazarı

Mehmed Namık Kemal'dir. Eserin iç kapak başlığı ve yazar ismi kûfi yazıyla yazılmıştır. Yazı genel görünümüyle kalın hatlara sahiptir. Kapak başlığındaki kûfi yazıda, tezyini kûfi yazı karakterli elif harflerinin uç kısımlarında çengel şeklinde kıvrım verilerek rumi motifini andıran ikinci bir çıkma oluşturulmuştur. Yazıdaki vav, re ve ze harflerinin ilave kısımlarında dikkat çekicidir. Bu harflerin sonunna rumi motifinden türetilerek getirilen yaprak kıvrımlarına benzeyen formlar, balık kuyruğu formunu da çağrıştırmaktadır. Dikdörtgen bir çerçeve içine sığdırılan başlık yazısının etrafındaki boş yerlere eklenen ilave süslemelerle boş alan dolu alan dengesi sağlanmıştır.

Eserin başlık yazısından daha fazla dekoratif ekleme almış olan yazısı ise eser sahibinin isim yazısında örgülü ve nebati motifli kûfi yazı karakterleri üzerinden düzenlemelerle dekoratif bir yazı oluşturulmasıdır. Harflerin iç rengi boş bırakılarak sadece kenar çizgileri çizilmiş ve bu harf çizgilerinin sol kısmında bulunan çizgiler daha da kalın çizilerek yazıda üç boyutlu derinlik etkisi sağlanmıştır.

Burada ki ha harfi, mim harfleriyle birleştiği yere üç boyutlu derinlik oluşturularak harflerin üzerine oturmuş etkisi verilmiştir. Harf üst çizgisi yukarıya doğru kalınlaşmış, kıvrımları ve içinde oluşan yaprak katlarıyla barok sanatında görülen akant yaprakları formu verilerek en üst kısımda rumi motifini andıran kıvrımla tamamlanmıştır. Ha harfindeki bu tasarım kûfi yazıda pek görülmeyen örneklerdendir. Mim harfinden sonra gelen dal harfi nin üst kısmı da rumi forma benzeyen ek almış ve bu ekin içinde ilave çiziler ve kıvrımlar oluşturularak harfte barok etki arttırılmıştır. Nun harfinin devamında olan elif harfi örgülü olarak çizilmiş ve üst uç kısmına üç boyutlu derinliği görülen rumi motifi eklenmiştir.

Eser sahibi yazısındaki kef harfinin üst kısmındaki oluşum, üç boyutlu bir derinlik oluşturması ve kıvrılarak akant yaprağı formunda olması nedeniyle barok üsluptan ilhamla üretildiği anlaşılmaktadır. Yazının sonunda bulunan elif ve lam harfleri örgü sistemi ile birbirine bağlanmış ve harflerin tepe uç kısımları, simetrik biçimde ve sivriken ikişer uç ile tamamlanmıştır.

Gayret Mecmuası (1886)

Resim 28. Gayret mecmuası Kapak sayfasından bir kesit.

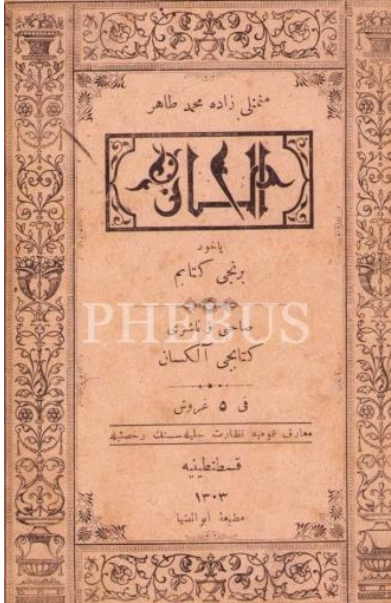
Menemenlizade Tahir Beyin kurucusu olduğu mecmua, 1886 senesinde yayın hayatına haftada bir yayınlanmak üzere başlamıştır. Matbaa-i Ebüzziyâ'da basılan mecmuanın kapak başlık yazısı Ebüzziyâ Tefvik Bey tarafından tasarlanmış nebati motifli tezyini kûfi yazı formundadır. Yazı, nebati motiflerle dekore edilmiştir. Yazıda ince ve kalın formlar

dengeli kullanılmıştır. Baştaki Gayn harfinin tepesinden rumi motifi andıran yaprak başı, küçük bir şekilde çıkmıştır. Gayn harfinin alt kısmında yine rumi üslupta kalından inceye doğru başlayarak sonu yuvarlak formda biten bir çıkıntı mevcuttur. Yazıda te harflerinin tepe kısımları, tezyini kûfi yazının temel özelliklerinden olan üçgen sivri ok şeklinde birleşerek tamamlanmıştır. Yazıdaki re harfinin estetik etkisi yüksek ve rumi üslubundaki yaprak motifinin belirgin kullanımı hakimdir. Harfin tepesindeki yaprak motifi daha büyük bir biçimde tasarlanılmış, harfin altındaki yaprak formu ise harfin bitimine doğru iyice incelen bir daldan çıkartılmıştır.

Elhan (1886)

Resim 29. Elhan kitabının kapak başlık yazısı

Resim 30. Elhan kitabının kapağı.

1886 senesinde Edebi ve musiki bir eser olarak Menemenlizâde Mehmed Tahir Beyin kaleme aldığı matbaa-i Ebüzziyâ'da basılan eserdir. Buradaki kûfi yazı, muhtemeldir ki matbaanın sahibi Ebüzziyâ Tefik Bey, tarafından yazılmıştır. Yazı, genel görünümüne bakılacak olursa, Tezyini kûfi yazıdır. Fakat Tefik Bey, burada yazıya ufak dokunuşlar yaparak yazının bıraktığı etkiyi oldukça değiştirmiştir. Elif ve Lam harflerinde örgü

sistemi oluşturmuştur. Lam harfinin ortasında daire şeklinde bir kıvrım yaparak devam eden harf, darenin içine Elif harfini de katar ve kıvrımın en soldaki köşesinden rumi motifinden yaprak oluşur, kıvrım hareketine devam eden çizgi, lam harfinin tepe kısmını oluşturarak tamamlanır.

Yazıdaki Ha harfinin tepe kısmı, lam harfinin kıvrımındaki rumi motife uyum sağlar. Harfin en ince kısmı olan ortasından tepe kısımdaki motife doğru kalınlaşma görülür. Rumi motifi çizildikten sonra, rumi yaprağın uçunun çizilmesiyle harf tamamlanır. Yazının sonundaki rumi motifine benzetilerek çizilmiş Nun harfinin üstünde ayrıca süsleme olarak ve yazının görünümündeki boş alan dengesini sağlamak amacıyla rumi desen tasarımı çizilmiştir.

Eserin kapak başlığı yazısına genel olarak bakıldığında örgülü ve nebati motifli kûfi yazı özelliklerinin kullanıldığından bahsedilebilir. Fakat başlık yazısının harfleri ayrı olarak incelendiği zaman, "Elif ve Lam" harflerinin bitiş kısımlarının üçgen bir formda tamamlanması bu harflerde tezyini kûfi yazı özelliklerini gösterir. "Ha ve Nun" harflerinin bünyesinde kıvrılan dalların bulunması burada nebati motifli kûfi yazı özelliklerini göstermektedir. Baştaki elif ve lam harfinin birbirine dolanması ise burada örgülü ya da düğümlü kûfi yazı özelliklerini göstermektedir.

Osmanlı Tarihi (1887)

Resim 31. Osmanlı Tarihi kitabının kapağı.

Hicri 1305, miladi 1887 senesinde Matbaa-i Ebüzziyâ' da bastırılan eserin üzerindeki kûfi yazısı, örgülü ve nebati motifli bir formdadır. Kapak tasarımının Ebüzziyâ Tevfik Bey tarafından olduğu anlaşılan eserin müellifi ise Namık Kemal'dir. Kitabın başlık yazısı, sade bir renkte, yazı çerçevesi ise koyu renktedir. Başlık yazısındaki elif harflerinin dikey ekseninde tam orta kısımlarından çıkardıkları örgü sistemi, kûfi yazılarda kullanılan elif harflerinde sık görülmeyen bir uygulamadır. Yazının genel görünümünde, düz form, kavisli form ve çapraz olarak alt kısma doğru sivrilen formlar hâkimdir.

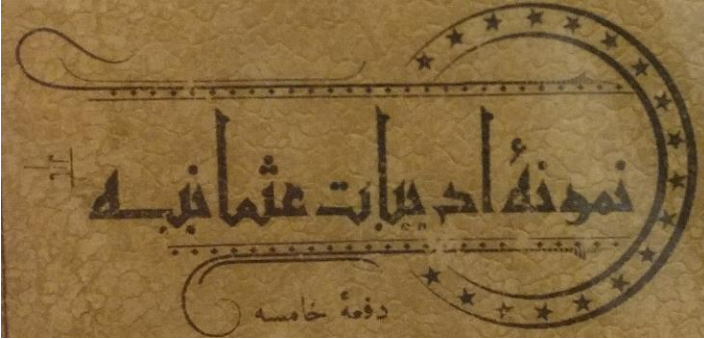
Nevsali Mağrifet (1889)

Resim 32. Nevsali Mağrifet kitabının kapak başlık yazısı.

Eser, hicri 1306, miladi 1889 senesinde Matbaa-i Ebüzziyâ' da bastırılmıştır. Tevfik Bey tarafından bastırılan eserin kapak başlığı yazısı, koyu bir çerçeve üzerine yazılmıştır. Harflerde ince çizgiler hakim olmakla birlikte nun harfinin bitişiğindeki vav harfinin gövdesinin kalınlığı fark oluşturmaktadır. Sin harfinin tepe çizgileri otuz derece sola eğimli ve düz bir formda çizilmiştir. Sin harfinin bitişiğindeki elif ve lam harfleri yukarı doğru çıkarken birbirine dolanarak örgü oluşturmuş ve tepe kısımlarından karşılıklı ince çizgi forumunda uzamaya devam ederek sivrilmiş uç kısımlarının kenarından yine rumi motifine benzeyen kavimsi bir yaprak oluşumu çıktığı görülmektedir. Başlık yazısının alt kısmında yazıyla aynı renkte ama çok ince çizgilerle zemini tezyini bir üslup görülmektedir.

Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye (1890)

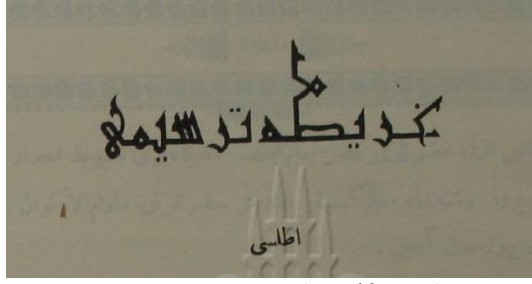

Resim 33. Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye isimli eserin kapak başlık yazısı.

Ebüzziyâ Tevfik Beyin Malta sürgününde iken kaleme aldığı eserin kapak başlığının yazısında tezyini kûfi harf formu kullanılmıştır. Bununla birlikte kimi harfler hafif eğik forma getirilmiş ve harfin iki uç kısmına da sivri çıkıntı verdirilerek dekore edilmiştir. Tevfik Beyin bu eserindeki kapak tasarımında Avrupa'dan getirdiği bitkisel desen formulu klişeleri kullandığı görülmektedir. Eser, batılı tarzda ilk edebiyat antolojisi olarak da bilinmektedir. Eserin kûfi yazı başlıklı kapak tasarımı olan baskısı 1890 senesinde hazırlanmıştır.

Harita Tersimi Atlası (1893)

Resim 34. Harita Tersimi Atlası Kûfi Kapak Yazısı.

Ali Haydar tarafından 1311 hicri senesinde hazırlanan eser Matbaa-i Ebüzziyâ'da bastırılmıştır. Eserin kapak başlığı, Tezyini kûfi yazı ile yazılmıştır. İnce harflerle yazılan eserin kapak başlığındaki "Tı" harfinin dik çizgisinin orta kısmında bağımsız bir şekilde örgü sistemi görülmektedir. Yazının sonundaki "Ye" harfinin uç kısmı yaprak motifleriyle son bulmaktadır.

Takvimi Ebüzziyâ (1894)

Resim 35. Takvimi Ebüzziyâ eserinin kapak yazısı.

Resim 36. Takvimi Ebüzziyâ eserinin kapağı.

Sultan II. Abdülhamid'in isteği üzerine takvim çalışmalarına yönelen Ebüzziyâ Tevfik Beyin kendi adı ile Matbaa-i Ebüzziyâ'da bastırduğu takvimdir. 1894 senesinde (hicri 1310)

kapağı renkli baskı ile hazırlanmış olan eserin başlık yazısı, sade bir fon üzerine koyu kırmızı dolgu renkleri ve siyah kenar çizgi renkleriyle yazılarak oluşturulmuştur. Kapağın kenar çerçevesinin üzerine düşen dikdörtgen başlık çerçevesi ve altlı üstlü olarak kırmızı renkte üçgen formunda yapılan desen, yazının kapak tasarımından daha ön planda görünmesini sağlamaktadır.

Buradaki harf tasarımlarında dikey çizgili olanlarda ince bir görünüm dikkat çekerken yuvarlak gövdeli harflerin büyüklüğü ve formlarındaki farklılıklar dikkat çekmekte ve ince dikey çizgili harflerle bir kontrast oluşturmaktadır. Harflerin içi kırmızı renk ile doldurulmuş, kenar çizgileri ise siyah renk ile çizilmiştir. Te, ye ve be harflerinin dikey çizgileri hafif sola doğru eğim verdirilerek oluşturulmuştur. Vav harfinin sağ kenarında bulunan hafif sola eğimli düz görünümü dikkat çekmektedir. Yuvarlak gövdeli harflerin göz kısımları oldukça küçük çizilerek harflerdeki et kalınlıklarında kübik bir form elde edilmiştir. Elif ve lam harflerinin tepelerindeki üçgen şeklinde sivri form burada harflerin kalınlığının birkaç katı oranında artırılmış ve üçgenlerin sivri ucu yan tarafa doğru çıkartılmıştır. Böylelikle dikey çizgili elif ve lam harflerinin tepesinde bayrak flamasına benzer bir görünüm elde edilmiştir.

Mekteb-i Sultanî (1898)

Resim 37. Mekteb-i Sultanî kitabının kapak başlık yazısı.

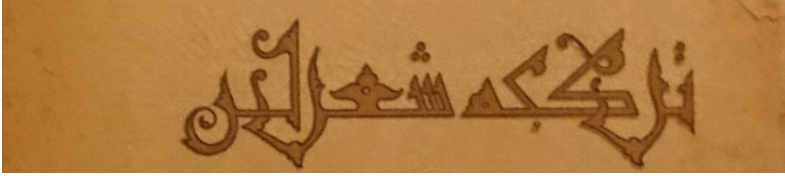

Resim 38. Mekteb-i Sultanî kitabının kapağı.

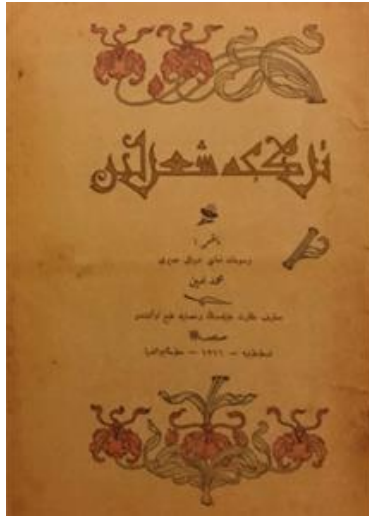
Hicri 1312, miladi 1898 senesinde basılan eser, Matbaa-i Ebüzziyâ'da hazırlanıp yayınlanmıştır. Eserin kapak tasarımı, süsleme açısından oldukça zengin bir görüntü sergilemektedir. Eserin kapak başlığında bulunan zemini tezyini kûfi yazının altından kıvrımlı ince bir çizgiden rumi motif dolantılarının yayıldığı görülmektedir. Kûfi yazı,

rumi dolantının üzerine yazılmıştır. Buradaki kûfi yazı, ince ve düz hatların yaygın görüldüğü tezyini kûfi yazılardandır. Yazıdaki harfler stilize edilerek yazıya genel görünümü itibariyle dekoratif bir etki verildiği gözlemlenmektedir. Eser kapağında görülen harflerden sadece en son kısımda olan ye harfinin kıvrımlı ve yaprak motifli olduğu bir form görülmektedir. Yazının sonundaki ye harfinin uçundan çıkan yaprak motifi, barok üsluptaki akant yaprağı desenini andırması bakımından dikkat çekmektedir. Diğer harflerde genel olarak dik ve düz formların hakim olduğu görülmektedir.

Türkçe Şiirler (1898)

Resim 39. Türkçe Şiirler kitabının kapak yazısı.

Resim 40. Türkçe Şiirler kitabının kapağı.

Şiir kitabı olarak Mehmed Emin Beyin yazdığı ve 1898 (hicri 1316) senesinde Matbaa-i Ebüzziyâ'da basılan eserin kapak tasarımı oldukça sade görünmektedir. Eserin başlık yazısı sade bir fon üzerine Tezyini motifli nebatî kûfi yazı formu ile uygulanmıştır.

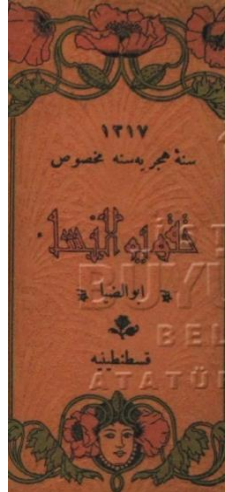
Başlık yazısındaki harflerin istifi ve özellikle re harflerinin tasarımı dikkat çekmektedir. Te ile birleşim yapan re harfinin başında uçunda ve orta kıvrım yerinde yaprak oluşumu görülmektedir. Harfin uçundaki rumi motifine benzeyen yaprak kıvrımı, sonrasındaki ke harfinin alt ve orta yatay çizgisinin arasından içeri doğru kıvrılıyor. Ke harfinin tepesindeki rumi motifi büyük bir formda çizilmiş ve tekrar dolanarak ke harfinin tepe çizgisinin altına kıvrılıyor. Cim harfinin tepe kısmından tekrar karşı tarafına doğru çarpaz olarak bir uç yükselmekte ve sonu yaprak oluşumuyla tamamlanmaktadır. He

harfi, oldukça etli bir şekilde ve iç boşluk kısmı oldukça küçük bir formda oluşturulmuştur. Ayn harfi, tıpkı bir çiçek formunda üç yöne doğru açmaktadır. Lam harfinin tepesinden uzunca bir yaprak oluşumu kavis yaparak tamamlanmaktadır. Yazının sonundaki re harfi oldukça etli ve deniz kabuğuna benzer bir formda dolanarak içeri doğru küçülmekte ve son kısmından bir yaprak ucu verdiği görülmektedir.

Takvim'ün-Nisa (1899)

Resim 41. Takvim'ün-Nisa Eseri kapak başlığı.

Resim 42. Takvim'ün-Nisa Kapağı.

Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Bey tarafından hazırlanan eser Hicri 1317 yılında bastırılmıştır. Tezyini kûfi harflerle yazılan eserin harflerinin kenar çizgilerinin belirgin olması dikkat çekmektedir. Eserin "S" ve "C" harflerine benzeyen kıvrımlı kapak çerçeve çizgileri, natüralist motifler ve alt kısımdaki kadın başı figürü, eser kapak tasarımında Art Nouveau sanat akımı desenlerinin kullanıldığını göstermektedir.

Sonuç

Bu Araştırma vesilesiyle Matbaa-i Ebüzziyâ'da basımı gerçekleştirilen ve erişebildiğimiz 19. Yüzyıl kitap, mecmua, takvim, yıllık, ve kart gibi matbu eserlerinin kapak incelemesi sonucunda kûfi yazının Osmanlı matbuat tarihinde kapak başlıklarında ilk uygulayıcısının, devrin önemli bir basın haber yayıncısı olan Ebüzziyâ Mehmed Tevfik Bey olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşabildiğimiz veriler sonucunda, Tevfik Beyin oluşturduğu ve bastırıldığı ilk kûfi yazı başlıklı eser kapağının ise 1882 senesi Mayıs ayında Matbaa-i Ebüzziyâ da basılan "Rebii Mağrifet" isimli eser olduğu bulunmuştur.

Tevfik Bey, ömrü boyunca kûfi yazıyı, kendi matbaasında bastırıldığı birçok eserin kapak başlığında uygulamış ve bu yazının üç asırlık bir aradan sonra Osmanlı basınında ve Yıldız Hamidiye Camiide yazdığı kûfi yazılarla da Osmanlı mimarisinde tekrar görünür hale gelmesinde önemli katkısı olmuştur.

Tevfik Beyin Osmanlı matbuatında görülen süreli yayınlarda ve seri eserlerde, sayfa düzeni, renkli baskı ve çoklu serisi olan eser tasarımlarına belli standartlar getirerek Osmanlı matbaacılık sektörünün gelişmesine önemli katkılar sağlamış olması, çalışmamızda ulaştığımız bir diğer sonuçtur.

Bu araştırmada Ebüzziyâ Tevfik Beyin Türk matbuatında hazırladığı kûfi yazı formundaki çalışmalara yer verilmiştir. Araştırmanın sınırlılıkları gereğince Tevfik Beyin mimari ya da diğer alanlarda hazırladığı kûfi yazı formundaki çalışmalarına yer verilmemiştir.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, birçok eser başlığı, mimari tezyinat, periyodik yayın, kartvizit, takvim, antetli kağıt, halı ve dekoratif ahşap işlerinde yaşamının sonuna kadar kûfi yazıyı dekoratif öge olarak tercih etmiş ve Osmanlı matbuatında kûfi yazı çalışmalarını incelediği zaman akla gelen ilk ve en önemli kişilik olarak ön plana çıkmıştır.

Ebüzziyâ Tevfik Bey, kûfi yazıyı dekoratif bir şekilde yazarak Avrupa'da klişelerini hazırlatmış ve ilk defa kûfi yazıdan oluşturduğu kitap başlıkları ile matbuat basımını gerçekleştirmiştir. Çalışmaları incelendiğinde, devrinde kûfi yazıda usta sayılan Ebüzziyâ Tevfik Bey, bu yazıda kendine has bir üslup geliştirmiş ve kendisinin "Türki" olarak belirttiği Arabesk süsleme de birçok başarılı çalışma yaparak kûfi yazı ve arabesk süsleme ile kendine has bir üslup ortaya koymuştur. Çalışmalarında estetiğe çok önem veren Tevfik Bey, eserlerinde kûfi yazı ile uyum sergileyen geometrik desenler kullanmıştır. Tevfik Bey Avrupa'da meandr, grek, Türklere ise aşık yolu ve sapak olarak tanımlanan geometrik bezemeleri, 19. yüzyılda Avrupa'da kullanılan Art Nouveau tipi süslemeleri, Avrupa'da kullanılmış hazır kenar klişelerini, Türk islam ülkelerinde girift bezeme olarak bilinen ve motiflerin birbiri içine girmesi temeline dayanan arabesk tezyinatı, geometrik tığları ve Helenistik çağ mermer süslemelerinde kullanılan geometrik bordürleri basılı eserlerindeki kenar süslemelerinde sıklıkla kullanmıştır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. * Bu makale, Erdem GÖKTEPE'nin Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Fatih ÖZKAFA danışmanlığında hazırladığı "Türk Matbuatında Kûfi Yazı" başlıklı (2023) yayınlanmamış doktora tezinin bir kısmından derlenmiştir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İthenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. * This article was written by Erdem GÖKTEPE at Marmara University, Institute of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts. Dr. Compiled from a part of his unpublished doctoral thesis titled "Kûfic Writing in Turkish Press" (2023), which he prepared under the supervision of Fatih ÖZKAFA.
Plagiarism Checks	Yes - İthenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

- Canelli, M. (1994). Tanzimat aydınlarından renkli bir sima: Ebüzziyâ Tefvik Bey. Ankara: Kariyer Yayıncılık.
- Ebüzziyâ, M. T. (1973). Yeni Osmanlılar tarihi. (Ş. Kutlu, Çev.) İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Ebüzziyâ, Z. (1994). Ebüzziyâ Mehmed Tefvik, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi. C.10, İstanbul: İsam.
- Fazlıoğlu, A. (2006). Ebüzziyâ Tefvik ve Sultan II. Abdülhamid'e Sunduğu Halılar, Milli Saraylar Tarih, Kültür, Sanat, Mimarlık Dergisi, Cilt(3), (57-76). İstanbul.
- Gevheroğlu, E. (2017), Sultan II. Abdülhamid Döneminde Matbaa-i Ebüzziyâ, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Gündoğdu, F. (1982). Ebüzziyâ Tefvik'in Türk basımcılığına getirdiği yenilikler ve Türk kütüphaneciliğine katkıları, Bilim Uzmanlığı Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gür, A. (1990). Ebüzziyâ Tefvik'in hayatı, dil, edebiyat, basın, yayın ve matbaacılığa katkıları, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kahraman, A. (2003), Mecmûa-i Ebüzziyâ, Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi, C.28, Ankara: İsam.
- Kut, T. (2003). Matbaa-i Ebüzziyâ, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C. 28, Ankara: İsam.
- Şerifoğlu, Ö. (2015). Mimarzade Mehmed Ali Bey, Milli Saraylar sanat tarih mimarlık dergisi, Cilt(14), s.175-191. İstanbul:
- Özendes, E. (1998). Abdullah Freres Osmanlı Sarayı'nın Fotoğrafçıları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- Öztuncay, B. (2004). Dersaadet'in fotoğrafçıları 19. yüzyıl İstanbul'unda fotoğraf: öncüler, stüdyolar, sanatçılar. İstanbul: Koç Kültür Sanat Yayınları.
- Özkafa, F. (2023). Hat Sanatı. İstanbul. Kapı Yayınları.
- Serin, M. (2019). Hat sanatı Tarihi Ekoller ve Takipçileri. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Zennun, Y., Serin, M. (2002), Kûfi. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C. 26. İstanbul: İsam.